

Fondok és gyűjtemények a Román Országos Levéltár Csíkszeredai Igazgatóságának kezelésében 4.

A Borsai Nagy és Ugron családok iratai

A fond az ábránfalvi Ugron család József-ágának birtokaihoz kötődő iratokat foglalja magába, különös tekintettel a XVIII. század második felében, a Borsai Nagy családtól házasság útján szerzett bögözi és Küküllő vármegyei mikeszászi birtokokra. Az iratok jelentőségét az adja, hogy tanulmányozásuk nyomán főbb vonalaiban rekonstruálható a mikeszászi Ecsedi–Borsai-birtok XVII–XIX. század közötti birtoklástörténete.¹

Ugron István (1793–1863) kézjegye

Az iratok kb. egytizede (17 db), köztük két XVII. század végi záloglevél, a birtok első azonosítható tulajdonosára, a **hidegvízi és szászújfalusi Désfalvi családra**, és leginkább Désfalvi Farkasra² vonatkozik, aki a XVII–XVIII. század fordulóján Mikeszászan³ kívül a közeli Keszlerén, Lodormányon és Lunkán is bírt részjóságokat. Désfalvi Farkas első felesége talán Sárközi Erzsébet volt, az viszont bizonyos, hogy második házastársa Katonai Krisztina⁴ – hogy melyik frigyből született Désfalvi Klára (1697–1769⁵), az szintén kérdéses.

A XVIII. század közepén a mikeszászi birtok vagy annak egy része Désfalvi Klára és férje, **borbereki Ecsedi József** kezén volt, erre utal több 1751–1753 között kelt jelentés, tanúkihallgatás, szerződés (30, 31, 32, 33, 34. sz. iratok). Vélhetően az ő lányuk lehetett Ecsedi Éva, aki 1750 tájékán Borsai Nagy (III.) István felesége lett.

Ecsedi Éva és férje, **Borsai Nagy (III.) István** mikeszászi és keszléri birtoklása 1756-tól dokumentálható (37. sz.), és feltehetően 1810-ig tarthatott, 1810-1811-ből ugyanis két olyan jegyzék is fennmaradt (89, 91. sz.), amelyek már **Ugron János** kezétől származnak, aki mint megjegyzi, ezeket „a Borsai Nagy István kúriájában talált” levelek alapján állította össze. A legújabb tulajdonos bizonyára alapos számvetést készített, jegyzékei egy fél évszázaddal korábbi időszakra nyúlnak vissza, hiszen a

szántó- és kaszálóhelyek összeírása az 1759. évi, a jobbágyok és zsellérek összeírása pedig az 1764. évi állapotokat rögzíti. Különösen értékes a mikeszászi birtokra vonatkozó levelek regestruma (92. sz.), amelyből kiderül, hogy a több család kezén megfordult uradalom 292 tételt tartalmazó iratanyaga eredetileg 9 kötetbe volt rendezve és az 1625–1811 közötti időszakot ölelte fel. Leginkább adásvételi szerződések, osztály- és záloglevelek, tanúkihallgatások, fejedelmi adomány- és parancslevelek kerültek felsorolásra, amelyek még e rövid, regeszta szerű formájukban is számos család-történeti utalást tartalmaznak nemcsak a birtokos famíliákra⁶, hanem a szomszédos vagy rokoni kapcsolatban álló, és éppen ezért sokszor ellenérdekelte családokra vonatkozóan is. Ilyenek voltak például a Mohai, a br. Miske, az Eperjesi és a br. Radák családok. Különös, hogy 1811-et követően egyetlen irat sem vonatkozik Mikeszászára, elképzelhető, hogy nem sokkal a birtokbavételt követően **Borsai Nagy Mária** és **Ugron János** elidegenítették itteni szerzeményüket. Annál több XIX. századi dokumentum foglalkozik viszont az Ugronok más birtokaival, leginkább a bögözi, algyógyi, csigmói és kisborosnyói jóságokkal. A továbbiakban lássuk, kik is a fond névadó családjai, akikre az iratanyag zöme vonatkozik.

A **verese gyházi Borsai Nagy család**⁷ eredetileg Fehér vármegyében volt birtokos, ott található az előnévként használt Székásverese gyház, valamint a család Vládháza és Nyírmező birtokai is, amelyeket 1667-ben az országgyűlés a fiskális birtoklás alól felszabadított és visszaadott a tatár fogságból visszatért **Borsai**

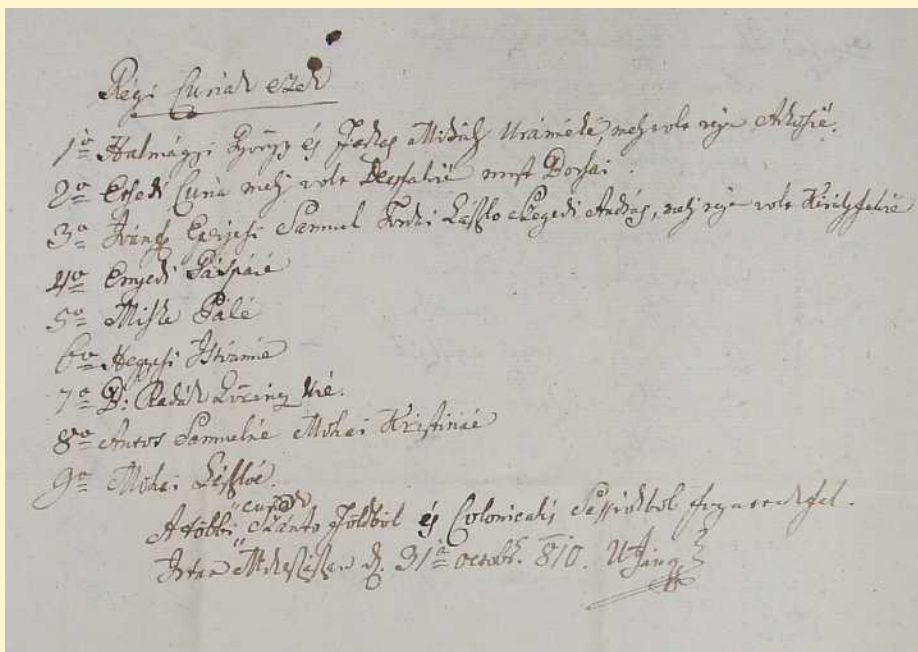

Nagy Tamásnak (1627–1676). A Fehér vármegye élén álló főispán kétszer nősült, és mindkét esetben igen előkelő házastársat választott: előbb derzsi Petki Erzsébetet, majd Toroczkai Katát vette feleségül. Talán fia lehetett az a **Borsai Nagy György**, aki beházasodva a bögözi Farkas családba⁸, felesége, Krisztina asszony által udvarhelyszéki birtokokat szerzett, amely aztán lehetővé tette, hogy családja betagozódjon a székely társadalomba, és hogy tagjai utóbb a széki tisztségviselők sorába emelkedjenek. A család tekintélyét növelte, hogy Tamás lányai, Borbála (†1718) és Klára (†1690) a gr. Bethlen családba házasodtak, Zsófia pedig vargyasi Daniel Péter felesége lett. Borbála 1684 januárjában Bethlen Sámuelhez ment feleségül – házasságukból nyolc gyermek született, köztük (Árva) Bethlen Kata.⁹ Miután 1708-ban megözvegyült, Haller István guberniumi elnökhöz ment nőül, 1710-ben azonban újból özvegyen maradt. Klára Bethlen Elek országgyűlési elnök felesége lett, még 1677-ben. Házasságukból hat gyermek született, akik közül ifj. Elek leszármazottai a Bethlenek egyik ma is élő ágát jelentik.¹⁰ Zsófia és Daniel Péter házasságából is születtek ugyan fiúgyermek, de úgy tűnik, a család ezen ága nagyon korán kihalt.¹¹

György és Krisztina házasságkötésétől¹² kezdve, mely valamikor a XVII. század derekán lehetett, a Borsai Nagy család udvarhelyszéki birtokközpontja mindvégig Bögözben volt, ezt igazolja gr. Teleki József 1799-ből származó *Úti jegyzése* is: „lakják szabad székelyek és jobbágyak, ezek B. Korda most Groff Toldalaghi és verese gyházi Borsaiak szolgáló emberei. 120 házból áll.”¹³

A család különböző tagjai a XVIII. század folyamán Bögözben és Nagygalambfalván is donátorként tűnnek fel: 1724-ben **Borsai Nagy (II.) István** özvegye, Baló Mária (†1749) támogatásával készült a bögözi református templom kazettás mennyezete, 1748-1749-ben pedig fia, **Borsai Nagy (III.) István**¹⁴ (†1764), a székelyudvarhelyi református kollégium és a bögözi református eklézsia gondnoka és neje, Ecsedi Éva (1719–1789) ugyanazon templom teljes felújításának voltak társfinanszírozói.¹⁵ 1754-ben 35 forint adománnyal, az összköltség közel felével járultak hozzá a templom cserepezésének kiadásaihoz,

Ugron István címeres pecsétje
1838-ból (25/27 mm)
(CsLt, F 251 A Székelykeresztúri
Múzeum pecsétgyűjteménye 1192. sz.)

1761-ben pedig a déli bejárat festett, faragott ajtajának elkészítéséről gondoskodtak.¹⁶ Fiuk, az utolsó **Borsai Nagy István**, apja nyomdokaiba lépve, évtizedeken keresztül volt a bögozi egyházközség (vice)kurátora. (III.) István lánya, **Borsai Nagy Klára**, mint a nagyalambfalvi egyházközség bőkezű támogatója maradt meg a reformátusok emlékezetében, ugyanis 1782-ben az úrasztal, 1789-ben pedig a templom déli bejáratának elkészítését finanszírozta.

Ecsedi Évával kötött házassága nyomán Borsai Nagy (III.) István jelentős birtokra tett szert a Küküllő vármegyei *Mikeszásznán, Kesztléren, Vecserden*. Ezekre vonatkozóan számos irat maradt meg **A Borsai Nagy és Ugron családok iratai** fondban. Gyermekük közül József (1739–1791) valószínűleg nem alapított családot, hiszen halálakor úrfiként jegyezték be a bögozi református eklézsiá anyakönyvébe¹⁷, István (†1814) előbb Eperjesi Ágnes, majd Turóczi Annát¹⁸ vette feleségül, a fent már említett Klára pedig 1762-ben bolgárfalvi Sebesi Miklós felesége lett¹⁹.

Borsai Nagy (IV.) István nem hagyott maga után fiú utódot²⁰, így 1814. évi halálával²¹ a család fiúágon kihalt. Öt lánya született, akik közül kettő kisgyerek korában meghalt (Zsuzsi és Boriska), kettőről pedig semmilyen további információ nem áll rendelkezésre (Sára, Ágnes). Csupán a legnagyobb lány további sorsa bizonyos: Mária (1771–1825) 1790 körül **ábránfalvi Ugron Jánosnak** (1753–1832), Udvarhelyszék főkirálybírájának a felesége lett, házasságukból három gyermek született (Anna, János és István). 54 éves korában, sárgaságban

halt meg.²² A Borsai Nagy és Ugron házasság nyomán a férj családja megörökölte a Borsai Nagy-birtokok jelentős részét, köztük a *mikeszásznai* és *bögozi* jószágokat²³, ezzel magyarázható, hogy a fond iratanyagának egyharmada (47) a Borsai Nagy családra vonatkozik.

Az **ábránfalvi Ugron család** Erdély történetének egyik legjelentősebb székely családja, melynek birtokai – amint azt a jelen vizsgálódás tárgyát képező fond iratanyaga is igazolja – zömmel Udvarhelyszék területén voltak (Ábránfalva, Kányád, Bögöz, Agyagfalva, Lövéte, Máréfalva, Nyikómalomfalva, Székelyszentmihály, Kiskadács, Bencéd, Szombatfalva, Fiatfalva), kisebb részt pedig Küküllő vármegyében (Mikeszásza, Kesztlér), Hunyad vármegyében (Algyógy, Csigmó), Torda vármegyében (Mezőzáh, Tóhát), Felső-Fehér vármegyében (Pálos, Háromszéken (Kisborosnyó)). Mivel számos családtörténeti munka foglalkozik az Ugronok leszármazásával és történetével, az alábbiakban csupán rövid összefoglalást próbálok végezni.

A család első ismert tagja Ugron Mihály egy Désen, 1398-ban kiállított bizonyosságlevélben tűnik fel, mint ormányi bíró²⁴, majd a XV. század közepén Imrét említik a források. A fejedelemség idején leszármazottaik közül számosan váltak széki vagy országos tisztségviselőkké, gondolhatunk itt **ábránfalvi Ugron Pál** fejedelmi főasztalnokra, portai követre és fiára, **Istvánra** (mindketten Udvarhelyszék főkirálybírái voltak a XVII. század derekán), akik számos fejedelmi adományban részesültek Bethlen Gábor,

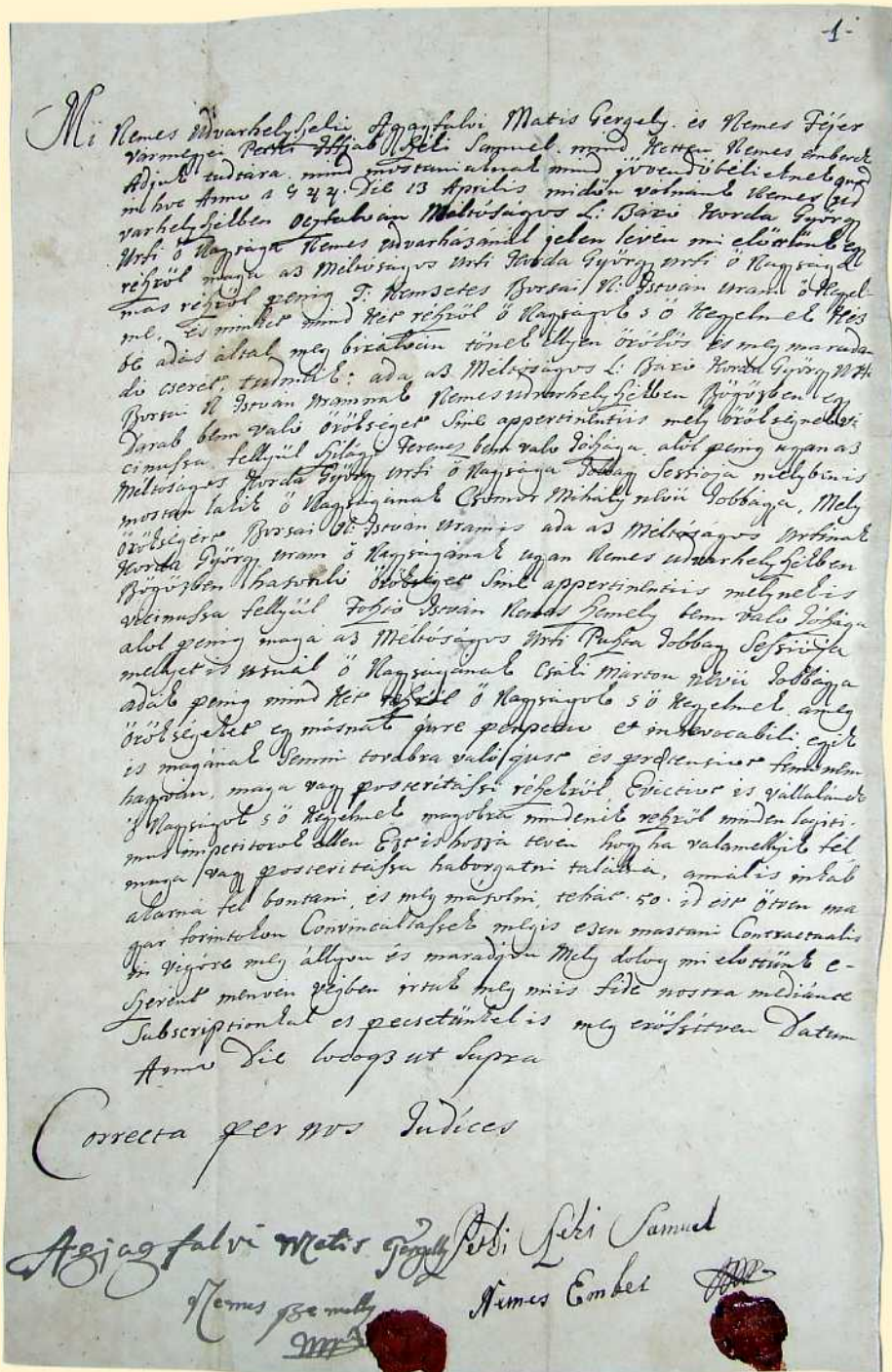
Ugron János jegyzéke a mikeszásznai nemesi telkekről (89. sz.) – „2. Etsedi Curia mely volt Deésfalvi, most Borsai.”

Brandenburgi Katalin és II. Rákóczi György részéről²⁵, István testvérére, **Ugron András** tanácsúrra, a fejedelmi tábla ülnökére, illetve unokaöccsére, **Ugron Ferenc** generalis perceptorra, táblai ülnökre, vagy annak fiára, **Andrásra**, Fogaras várának kapitányára. **Ugron János** (XVII. sz. vége – XVIII. sz. eleje) udvarhelyszéki főkapitány **István, József** és **János** nevű fiaival a családnak három ága alakult ki:

1. István, a család mezőzáhi ágának alapítója és hasonló nevű fia egyaránt az erdélyi református egyház főgondnoka volt. Ezen ág legismertebb tagja az úgyszintén református főgondnok, **Ugron István**²⁶ (1862–1948) osztrák–magyar diplomata, szentpétervári követ, a romániai Országos Magyar Párt második elnöke. Az ő nevéhez kötődik a historizáló *mezőzáhi* kastély építtetése. Ő volt a család ezen ágának utolsó férfitagja.

2. József ága különösen fontos témánk szempontjából, hiszen második fia, **Ugron János** (1753–1832)²⁷ Udvarhelyszék királybírája szerezte meg házasságkötése nyomán a Borsai Nagy család *bögozi* és *mikeszásznai* birtokait. Az ő fia, **Ugron István** (1793–1863) az Algyógyon birtokos ozsdolai Kuún családból nősült, és felesége, Amália révén birtokot is szerzett ott, ezért van, hogy a fond iratai közül viszonylag sok, 26 vonatkozik különböző algyógyi birtokügyekre, ezek közül pedig 10 irat az ozsdolai Kuún családra. István fia, Ugron János²⁸ (1817–1882), aki nagyapjához hasonlóan maga is Udvarhelyszék főkirálybírája lett, vásárolta meg 1866-ban a gr. Mikó Miklós által építtetett *fiatfalvi* kastélyt és a hozzá tartozó birtokot.

3. Ifj. János fia, Mihály, majd unokája, Antal és végül dédunokája, Tamás is a Szombatfalvi családból nősült, így a XIX. század közepén az Ugronok ezen (időközben katolikussá lett) ága megszerzte a fiúágon kihalt Szombatfalvi család birtokait, köztük a székelyudvarhelyi (*szombatfalvi*) kúriát is. Számos közéleti szereplő származott ezen ágból, gondolhatunk itt **id. Ugron Gábor** (1847–1911) országgyűlési képviselőre, a Függetlenségi Párt egyik alapítójára és 1885-től alelnökére, fiára, **ifj. Ugron Gáborra**²⁹ (1880–1960) Maros-Torda vármegye főispánjára, m. kir. belügyminiszterre, illetve **id. Gábor** öccsére, **Ugron Ákosra** (1849–1926), aki Udvarhely vármegye

Borosjenői br. Korda György úrfi és Borsai Nagy (III.) István között 1744. április 13-án, bizonyos bögözi földek ügyében kötött „csere contractus”. (23. sz.)

főispánja és függetlenségi párti országgyűlési képviselő volt. A család ezen utóbbi két ága ma is él.

A Borsai Nagy és Ugron családok iratai majdhogynem fele-fele arányban képviselik a XVIII. és XIX. századot, az előbbiből 68, az utóbbiból pedig 80 irat maradt, és mindössze 2 irat származik a XVII. század végéről. Ami a műfaji megoszlásukat illeti: lévén, hogy szinte kizárólag a birtokszerzés és -igazgatás területről származnak, két csoportba sorolhatók, egyrészt jogbiztosító iratok (adásvételi szerződések, záloglevelek, tanúsítvá-

nyok, elismervények), másrészt peres eljárások iratai (tanúvallomások, bírósági határozatok, jelentések).

F 351 A Borsai Nagy és Ugron családok iratai (évkör: 1698–1875, terjedelem: 0,10 irattári folyóméter, 150 irattári egység, ltsz.: 174, magyar és német nyelvű iratok)

Bicsok Zoltán
levéltáros

1. Ugyanez a bögözi birtok esetében sokkal problémásabb, mivel az Ugronok itt már 1616-tól rendelkeztek birtokkal, így nehezen elkülöníthető az eredeti tulajdon az utólagos szerződésménytől.
2. A Dészfalvi család leszármazási tábláját lásd: Koncz József: Vízaknai Literati Nagy Péter. Erdélyi Múzeum, 1902, 19. kötet, 5. füzet, 240. Sajnos Dészfalvi Farkas esetében csupán a felmenőket tartalmazza.
3. Ma Szeben megyéhez tartozik, ahogy a szomszédos Keszler is. Lodormány és Lunka viszont Fehér megyében található.
4. Lásd az 1811-ben Ugron János által összeállított, a mikesszázai birtokra vonatkozó levelek jegyzékét. (92. sz.)
5. Csíkszeredai Levéltár (a továbbiakban CsLt), F 47 Egyházi anyakönyvek 404. sz., 85v.
6. A jegyzék szerint Dészfalvi Farkas szülei, Dészfalvi György és Harasztosi Anna már 1651-ben mikesszázai birtokosok voltak. Megtudjuk továbbá, hogy 1754-ben Ecsedi József végrendeletkezett és vélhetően meg is halt, hiszen még ugyanazon évben „atyafiságos osztálylevél” kelt Borsai Nagy Istvánné Ecsedi Éva és Fábrián Lászlóné Ecsedi Mária asszonyságok között, akik valószínűleg a lányai voltak. Értesülünk arról is, hogy az 1770-1780-as években a mikesszázai uradalmat Borsai Nagy István és Ecsedi Éva fiai, István és József bírták.
7. A család nemességét igazolta br. Bánffy Dezső a kamarási méltóság elnyerése alkalmával. Címerük: kék mezőben páncélos kar egyenes kardot tart, melynek hegyén turbános török fej látható. Sisakdísz nincs, a takarók kék-ezüst és kék-arany színűek. – Gyulai Rikárd: Ósfák. *Genealógiai Füzetek*, I. évf. (1903) 1. sz., 9.
8. Bögözi Farkas Ferenc lányát, Krisztinát vette feleségül. – Uő: Adatok a megyesfalvi Angyalosi család történetéhez. *Genealógiai Füzetek*, IV. évf. (1906) 1. sz., 3.
9. A Bethlenek ezen ága a XX. század elején kihalt.
10. Ezen ág talán legismertebb tagja gr. Bethlen Béla (1888–1979), Észak-Erdély kormánybiztosa (1940–1944).
11. <http://genealogy.euweb.cz/hung/daniell.html>.
12. Gyulai Rikárd kutatásai szerint házasságukból fiúgyermek született, (I.) István, aki utóbb Horváth Krisztinát vette feleségül. – Gyulai Rikárd: Ósfák. *Genealógiai Füzetek*, I. évf. (1903) 10. sz., 111.
13. Teleki József: *Úti jegyzések*. Közli Domokos Pál Péter. Cluj [Kolozsvár], 1937. 27.
14. Az 1740-es évektől Udvarhelyszék alkirálybírája volt, vizsgálati fogságban halt meg Nagyszebenben, 1764. február 12-én, a kortárs vélekedés szerint politikai gyilkosság áldozataként. – Róth András Lajos: Nemes Székely Udvarhely eredetéről... IX. *Udvarhelyszék*, 2000. május 4–10. (3. évf., 10. sz.).